

KWELLENDEN LIEFDE

Elena Ferrante

Kwellende liefde

Uit het Italiaans vertaald
door Manon Smits

Voor mijn moeder

Oorspronkelijke titel *L'amore molesto*, edizioni e/o, Rome

© 1992 Elena Ferrante

© 1996 Nederlandse vertaling Manon Smits / Uitgeverij de Geus

© 2016 herziene Nederlandse vertaling Manon Smits /

Uitgeverij Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Karin van der Meer

Omslagillustratie © Santiago Bañón

NUR 302

ISBN 978 90 284 2660 3

www.wereldbibliotheek.nl

I

Mijn moeder verdronk in de nacht van 23 mei, mijn verjaardag, in het stuk zee bij de plek die Spaccavento wordt genoemd, op een paar kilometer van Minturno. Precies in die omgeving huurden wij aan het eind van de jaren vijftig, toen mijn vader nog bij ons woonde, 's zomers een kamer in een huis op het platteland en sliepen we de hele maand juli met z'n vijven op een paar bloedhete vierkante meters. Elke ochtend dronken wij meisjes een rauw ei, togen tussen het hoge riet over paadjes van aarde en zand naar de zee en gingen zwemmen. De nacht dat mijn moeder stierf hoorde de eigenares van dat huis, die Rosa heette en inmiddels al over de zeventig was, dat er op de deur gebonsd werd, maar ze deed niet open uit angst voor dieven en moordenaars.

Mijn moeder had twee dagen eerder, op 21 mei, de trein naar Rome genomen maar ze was nooit aangekomen. De laatste tijd kwam ze minstens één keer per maand een paar dagen bij mij logeren. Ik vond het niet fijn om haar aanwezigheid in huis te horen. Ze werd wakker als de zon opkwam en ging dan, zoals haar gewoonte was, de keuken en de woonkamer van boven tot onder poetsen. Ik probeerde weer in slaap te vallen maar het lukte me niet: ik lag verstijfd tussen de lakens en had het idee dat zij al redderend mijn lichaam reduceerde tot dat van een kind met rimpels. Als ze met de koffie kwam, rolde ik me op mijn zij om te vermijden dat ze me aan zou raken als ze op de rand van het bed ging zitten. Haar sociale karakter ergerde me: ze ging

boodschappen doen en raakte vertrouwd met winkeliers met wie ik in tien jaar tijd amper twee woorden had gewisseld; ze ging in de stad wandelen met oppervlakkige kennis van haar; ze raakte bevriend met mijn vrienden, die ze de verhalen van haar leven vertelde, steeds weer dezelfde. In haar nabijheid kon ik me alleen maar stug en gekunsteld gedragen.

Bij het eerste teken van mijn irritatie keerde ze terug naar Napels. Ze zocht haar spullen bij elkaar, bracht het huis nog een laatste keer op orde en beloofde dat ze gauw weer langs zou komen. Ik liep door het huis om alles wat zij op haar manier had gerangschikt weer op mijn manier neer te zetten. Ik zette het zoutvaatje terug op de plank waar het al jaren stond, gaf het afwasmiddel weer de plek die mij altijd geschikt had geleken, verstoorde haar orde in mijn laden, herstelde de chaos in de kamer waar ik werkte. Zelfs de geur van haar aanwezigheid – een parfum dat een gevoel van onrust in huis achterliet – verdween na een tijdje zoals 's zomers de geur van een kortstondige regenbui.

Het gebeurde vaak dat ze de trein miste. Meestal kwam ze dan met de volgende trein of zelfs pas een dag later, maar toch kon ik er niet aan wennen en ik maakte me evengoed zorgen. Dan belde ik haar ongerust op. Als ik haar stem eindelijk hoorde, wees ik haar vrij streng terecht: waarom was ze niet vertrokken, waarom had ze mij niet gewaarschuwd? Zij verontschuldigde zich onbewogen, en vroeg geamuseerd wat ik dacht dat haar zou kunnen overkomen, op haar leeftijd. 'Van alles,' antwoordde ik. Ik had me altijd ingebeeld dat er duizenden gevaren op de loer lagen, speciaal om haar van de wereld te laten verdwijnen. Als kind zat ik tijdens haar afwezigheid altijd in de keuken op haar te wachten, voor het raam. Ik verlangde hevig dat ze aan het eind van de weg zou verschijnen, als een figuur-

tje in een kristallen bol. Ik ademde op de ruit tot die besloeg, zodat ik de straat zonder haar niet hoefde te zien. Als ze lang wegbleef werd mijn bezorgdheid zo onhoudbaar dat die in rillingen over mijn lichaam liep. Dan vluchtte ik naar een berghok zonder ramen en zonder licht, vlak naast de slaapkamer van haar en mijn vader. Ik deed de deur dicht en bleef daar in het donker zitten, stilletjes huilend. Dat hok was een doeltreffend middel. Het wekte een diepe angst in me op die de bezorgdheid om het lot van mijn moeder in bedwang hield. In het pikkedonker, verstikkend vanwege de DDT, werd ik aangevallen door kleurige figuren die mijn pupillen even beroerden en me de adem benamen. Als je terugkomt, vermoord ik je, dacht ik, alsof zij me daar had opgesloten. Maar dan, zodra ik haar stem op de gang hoorde, sloop ik er snel uit om onverschillig om haar heen te gaan drentelen. Ik moest weer aan dat berghok denken toen ik erachter kwam dat ze wel gewoon was vertrokken, maar nooit was aangekomen.

's Avonds ontving ik het eerste telefoontje. Mijn moeder zei op rustige toon dat ze niets tegen me kon zeggen: er was een man bij haar die het haar verbood. Toen begon ze te lachen en hing op. In eerste instantie overheerste de verbazing. Ik dacht dat ze een grap wilde uithalen en ik legde me erbij neer dat ik op een tweede telefoontje moest wachten. Ik liet de uren dan ook al gissend verstrijken, terwijl ik vergeefs bij de telefoon zat. Pas na middernacht nam ik contact op met een bevriende politieagent, die heel aardig was: hij zei dat ik me geen zorgen moest maken, dat hij het wel zou regelen. Maar de nacht ging voorbij zonder nieuws van mijn moeder. Het enige wat vaststond was dat ze was vertrokken: weduwe De Riso, een alleenstaande vrouw van dezelfde leeftijd, met wie ze al vijftien jaar periodes van goed nabuurschap afwisselde met perioden van

vijandschap, had me aan de telefoon verteld dat ze haar naar het station had gebracht. Terwijl mijn moeder in de rij stond voor het kaartje, had de weduwe een fles mineraalwater en een tijdschrift voor haar gekocht. De trein was stampvol, maar toch had mijn moeder een plaatsje bij het raam gevonden in een coupé vol soldaten op verlof. Ze hadden afscheid genomen en elkaar wederzijds op het hart gedrukt voorzichtig te zijn. Wat ze aanhad? Zoals gewoonlijk, kleren die ze al jaren had: blauwe rok en jas, een zwart leren tasje, oude schoenen met een lage hak, een versleten koffertje.

Om zeven uur 's ochtends belde mijn moeder me opnieuw op. Hoezeer ik haar ook met vragen bestookte ('Waar ben je? Van waaruit bel je? Wie is er bij je?'), het enige wat ze uitkraamde was een reeks obscene uitdrukkingen in dialect, heel luid en met plezier uitgesproken. Daarna hing ze op. Die obsceniteiten veroorzaakten een verwarde terugval in mij. Ik belde mijn vriend weer op en overrompelde hem met een onsamenhangende mengeling van Italiaans en termen in dialect. Hij wilde weten of mijn moeder de laatste tijd opvallend neerslachtig was. Dat wist ik niet. Ik gaf toe dat ze niet meer was zoals vroeger, kalm, ingetogen geamuseerd. Ze lachte zonder reden, praatte te veel; maar dat doen oudere mensen wel vaker. Dat moest mijn vriend ook toegeven: het gebeurde om de haverklap dat oude mensen, zodra het warm werd, gekke dingen deden; ik hoefde me nergens zorgen over te maken. Ik bleef me echter wel zorgen maken en liep de hele stad af, vooral zoekend op de plekken waarvan ik wist dat ze er graag wandelde.

Het derde telefoontje kwam om tien uur 's avonds. Mijn moeder sprak verward over een man die haar volgde omdat hij haar in een tapijt wilde rollen en meenemen. Ze vroeg of ik haar gauw kwam helpen. Ik smeekte haar te zeggen waar ze was. Ze veranderde van toon en antwoordde dat

ze dat beter niet kon doen. ‘Sluit je op, doe de deur voor niemand open,’ drukte ze me op het hart. Die man wilde mij ook kwaad doen. Daarna voegde ze eraan toe: ‘Ga maar slapen. Ik ga nu zwemmen.’ Toen hoorde ik niets meer.

De volgende dag zagen twee jongens haar lichaam enkele meters van de kant af drijven. Ze had alleen een beha aan. Haar koffer werd niet aangetroffen. Het blauwe mantelpakje was nergens te vinden. Evenmin vond men haar slipje, haar kousen, haar schoenen, het tasje met haar papieren. Maar ze had wel haar verlovingsring en haar trouwring aan haar vingers. In haar oren had ze de oorbellen die mijn vader haar een halve eeuw geleden had gegeven.

Ik ging naar het lichaam kijken en toen ik met dat bleke voorwerp werd geconfronteerd, had ik het gevoel dat ik me er misschien aan moest vastklampen om niet god weet waar terecht te komen. Het was niet geschonden. Het vertoonde alleen een paar blauwe plekken, veroorzaakt door de overigens kalme golven die haar de hele nacht tegen een paar boven het water uitstekende rotsen hadden geduwd. Ik had het idee dat er rond de ogen sporen van heel zware make-up zaten. Ik keek langdurig, gegeneerd, naar haar olijkleurige benen, die uitzonderlijk jeugdig leken voor een vrouw van drieënzestig. Met dezelfde gêne bemerkte ik dat de beha iets heel anders was dan die afgedragen dingen die ze gewoonlijk droeg. De cups waren van fijnbewerkte kant en je kon de tepels erdoorheen zien. Ze waren met elkaar verbonden door drie geborduurde V's, het merk van een Napolitaanse winkel met dure lingerie voor dames, die van de gezusters Vossi. Toen ik die beha kreeg overhandigd, met haar oorbellen en de ringen, snoof ik er langdurig aan. Hij had de indringende geur van nieuwe stof.

II

Tijdens de begrafenis betrapte ik mezelf op de gedachte dat ik eindelijk van de verplichting af was om me zorgen over haar te maken. Meteen daarna bemerkte ik een lauwwarme vloeïng en voelde ik dat ik nat was tussen mijn benen.

Ik liep vooraan in een lange stoet van familieleden, vrienden, kennissen. Mijn twee zussen drukten zich aan beide kanten tegen me aan. Ik ondersteunde een van hen met mijn arm omdat ik bang was dat ze flauw zou vallen. De ander klemde me vast alsof haar ogen zo erg waren opgezwollen dat ze niks meer kon zien. Die onvrijwillige versmelting van mijn lichaam beangstigde me als een dreiging met straf. Ik had geen traan kunnen vergieten: die waren niet gekomen of misschien had ik niet gewild dat ze kwamen. Bovendien had ik als enige wat gezegd ter verontschuldiging van mijn vader, die geen bloemen had gestuurd en niet naar de begrafenis was gekomen. Mijn zussen hadden hun afkeuring niet voor me verborgen gehouden en nu waren ze blijkbaar bezig in het openbaar te tonen dat zij genoeg tranen hadden om ook die tranen te wenen die ik noch mijn vader vergoot. Het voelde als een aanklacht. Toen de stoet een stukje werd geflankeerd door een kleurling die een raamwerk met enkele beschilderde doeken op zijn schouders droeg, waarvan het eerste (dat op zijn rug te zien was) een ruw geschilderde voorstelling van een half ontklede zigeunerin was, hoopte ik dat zij noch de overige familieleden het zouden opmerken. De

maker van die schilderijen was mijn vader. Misschien was hij zelf op dit moment bezig die rommel te maken. Van die afschuwelijke zigeunerin, die al tientallen jaren op straat en op braderieën in de provincie werd verkocht, had hij het ene na het andere exemplaar gemaakt en die bleef hij maken, zoals altijd voor een paar rotcenten tegemoetkomend aan de vraag naar lelijke schilderijtjes voor kleinburgerlijke zitkamers. De ironie van de lijnen die tijdstippen verbinden met ontmoetingen, met scheidingen, met oude rancunes, had niet hem naar de begrafenis van mijn moeder gestuurd, maar dat primitieve schilderij van hem, dat door ons dochters nog meer werd verafschuwd dan de maker ervan.

Ik was bekaf van alles. Sinds ik in de stad was aangekomen, had ik geen moment stilgezeten. Dagenlang had ik mijn oom Filippo, de broer van mijn moeder, vergezeld in de chaos van instanties, te midden van onbeduidende tussenpersonen die de bureaucratische gang van de dossiers konden bespoedigen of door zelf na lange rijen voor de loketten de bereidheid van de beambten te beproeven om onoverkomelijke obstakels te overwinnen in ruil voor aanzienlijke giften. Af en toe was mijn oom erin geslaagd enig effect te sorteren door de lege mouw van zijn jas te laten zien. Hij was op latere leeftijd zijn rechterarm kwijtgeraakt, op zijn zesenvijftigste, toen hij aan de draaibank stond in een werkplaats aan de rand van de stad, en sindsdien gebruikte hij die invaliditeit de ene keer om gunsten te verkrijgen, de andere keer om degene die ze hem weigerde hetzelfde ongeluk toe te wensen. Maar de beste resultaten hadden we verkregen door veel extra geld te dokken. Op die manier hadden we ons snel de benodigde documenten verschaft, het nihil obstakel van ik weet niet hoeveel werkelijke of verzonden bevoegde autoriteiten,

een eersteklas begrafenis en, het moeilijkst van alles, een plaats op het kerkhof.

Intussen was het dode lichaam van Amalia, mijn moeder, gemangeld door de autopsie, steeds zwaarder geworden doordat we het telkens weer met voor- en achternaam, geboortedatum en sterfdatum, voor beambten sleepten die nu eens onbeschoft en dan weer innemend waren. Ik had de dringende behoefte om me ervan te ontdoen, en toch had ik de doodskist willen dragen, alsof ik nog niet uitgeput genoeg was. Ze hadden het me na veel tegenwerpingen toegestaan: vrouwen dragen geen doodskisten. Het was een heel slecht idee geweest. Omdat degenen die de kist samen met mij droegen (een neef en mijn beide zwagers) langer waren dan ik, was ik de hele weg bang geweest dat het hout tussen mijn sleutelbeen en mijn hals weg zou schieten, samen met het lichaam dat erin lag. Toen de kist in de lijkwagen was gelegd en die was begonnen te rijden, waren een paar stappen en een schuldbewuste opluchting voldoende geweest om de spanning te laten neerslaan in die heimelijke vloed uit mijn buik.

De warme vloeistof die zonder dat ik het wilde uit me stroomde, kwam op me over als een signaal dat was afgesproken door vreemdelingen binnen in mijn lichaam. De begrafenisstoet liep naar het piazza Carlo III. Ik had het idee dat de gelige voorgevel van het Reclusorio slechts met moeite het gewicht kon houden van de wijk Incis die ertegenaan leunde. De wegen van mijn topografische geheugen leken me onbestendig als een koolzuurhoudend drankje dat, als het geschud wordt, schuimend overstroomt. Ik voelde de stad, gesmolten in de warmte, onder een grijs, stoffig licht, en beleefde in gedachten opnieuw het verhaal van mijn kindertijd en mijn puberteit dat me altijd door de via Veterinaria naar de Botanische Tuin deed dwalen, of over de

immer vochtige stenen, bezaaid met rottende groenten, van de markt van Sant'Antonio Abate. Ik had het idee dat mijn moeder ook de plekken, ook de straatnamen met zich meenam. Ik staarde naar het beeld van mij en mijn zussen op de ruit, tussen de bloemenkransen, als een foto die met te weinig licht was genomen, zodat het geheugen er in de toekomst niets aan zou hebben. Ik verankerde mezelf met mijn schoenzolen aan de kasseien van het plein en onderscheidde de nu al bijna verrotte geur van de bloemen die op de wagen waren gerangschikt. Op een gegeven moment was ik bang dat het bloed me langs de enkels zou lopen en probeerde ik me los te maken van mijn zussen. Het lukte me niet. Ik moest wachten tot de stoet zich over het plein boog, omhoogklom in de via Don Bosco en zich ten slotte ontbond in een opstopping van auto's en mensen. Ooms en tantes, oudooms en oudtantes, zwagers en schoonzussen, neven en nichten begonnen ons om beurten te omhelzen: mensen die me vaag bekend voorkwamen, die door de jaren heen veranderd waren, die ik alleen uit mijn kindertijd kende, die ik misschien nooit eerder gezien had. De weinige personen die ik me duidelijk kon herinneren, waren niet komen opdagen. Of misschien waren ze er wel, maar herkende ik ze niet omdat me sinds mijn kindertijd alleen details van hen waren bijgebleven: een scheel oog, een mank been, de Levantijnse huidskleur. Daarentegen werd ik door mensen van wie ik niet eens de naam wist, terzijde genomen en vertelden ze me oud onrecht dat hun door mijn vader was aangedaan. Onbekende maar wel heel hartelijke jongens, zeer bedreven in gelegenheidsconversatie, vroegen hoe ik me voelde, hoe het met me ging, wat voor werk ik deed. Ik antwoordde: goed, het ging goed met me, ik tekende stripverhalen, en hoe ging het met hen? Veel rimpeelige vrouwen, geheel in het zwart op hun bleke gezichten

na, loofden Amalia's uitzonderlijke schoonheid en goedheid. Sommigen omhelsden me met zo veel kracht, en plengden daarbij zo'n overvloed aan tranen, dat ik heen en weer werd geslingerd tussen een gevoel van verstikking en een ondraaglijke gewaarwording van vocht dat zich van hun zweet en hun tranen naar me uitstreckte tot aan mijn liezen, tot de inplanting van mijn dijen. Voor het eerst was ik blij dat ik een donkere jurk aanhad. Ik wilde net weggaan toen oom Filippo het weer eens op zijn heupen kreeg. In zijn bejaarde hoofd dat het verleden en het heden vaak door elkaar haalde, was de toch al wankele begrenzing blijkbaar door een detail omvergeworpen. Hij begon tot ieders verbazing heel hard in dialect te vloeken, en zwaaide razend met de enige arm die hij had.

'Zagen jullie Caserta ook?' vroeg hij buiten adem aan mij en mijn zussen. En hij herhaalde die bekende achternaam meerdere malen, een dreigende klank uit mijn jeugd die me een onbehaaglijk gevoel bezorgde. Toen voegde hij er paars aangelopen aan toe: 'De brutaliteit. Op de begrafenis van Amalia. Als je vader er was, had hij hem vermoord.'

Ik wilde niks horen over Caserta, een pure opeenstapeling van kinderlijke angst. Ik deed alsof er niks aan de hand was en probeerde hem tot bedaren te brengen, maar hij hoorde me niet eens. Integendeel, hij greep me opgewonden vast met zijn enige arm, alsof hij me wilde troosten voor de schoffering van die naam. Ik trok me ruw los, beloofde mijn zussen dat ik op tijd voor de begrafenisceremonie op het kerkhof zou zijn en ging terug naar het plein. Ik zocht gehaast een bar. Ik vroeg naar het toilet en wrong mezelf naar achteren, naar een stinkende plee met een smerige pot en een gelige wasbak.

Het bloed stroomde overvloedig. Ik voelde me een beetje misselijk en duizelig. In het halfduister zag ik mijn

moeder met haar benen uit elkaar, die een veiligheidsspel losmaakte, linnen doeken vol bloed van haar geslacht haalde, alsof ze eraan vastgeplakt zaten, zich bedaard om-draaide en kalm tegen me zei: ‘Ga weg, wat doe jij hier?’ Ik begon te huilen, voor het eerst sinds jaren. Ik huilde en sloeg met één hand op de wasbak, met bijna regelmatige tussenpozen, alsof ik de tranen een ritme wilde opleggen. Toen ik het in de gaten kreeg hield ik op, veegde me zo goed mogelijk schoon met papieren zakdoekjes en vertrok, op zoek naar een apotheek.

Op dat moment zag ik hem voor het eerst. ‘Kan ik u van dienst zijn?’ vroeg hij toen ik tegen hem aan liep: enkele seconden, lang genoeg om de stof van zijn overhemd tegen mijn gezicht te voelen, de blauwe dop van de pen die uit zijn jaszak stak op te merken, en ondertussen de onzekere toon van zijn stem, een aangename geur, de ontblote huid van zijn hals, een dikke bos wit, keurig gekamd haar te registre-ren.

‘Weet u misschien een apotheek?’ vroeg ik, zonder hem zelfs maar aan te kijken, bezig als ik was snel opzij te sprin-gen om het contact te verbreken.

‘Op de corso Garibaldi,’ antwoordde hij terwijl ik weer enige afstand schepte tussen de compacte vlek van zijn benige lichaam en mezelf. Nu was het alsof hij met zijn witte overhemd en zijn donkere jas zat vastgeplakt tegen de voorgevel van het Albergo dei Poveri. Ik zag hem; bleek, goed geschoren, zonder verwondering in de blik die me niet beviel. Ik mompelde een bedankje en spurte in de richting die hij had aangewezen.

Hij volgde me met zijn stem, die van hoffelijk overging in een indringend en steeds grover gesis. Ik werd ingehaald door een stroom van obsceniteiten in dialect, een weke vloed van geluiden die mij, mijn zussen en mijn moeder

betrok in een mengsel van zaad, speeksel, uitwerpselen en urine in alle mogelijke openingen.

Ik draaide me met een ruk om, des te meer verbijsterd omdat de beledigingen nergens op sloegen. Maar de man was er niet meer. Misschien was hij de weg overgestoken en was hij verdwenen tussen de auto's, misschien was hij de hoek omgegaan richting Sant'Antonio Abate. Langzaam wachtte ik tot mijn hartkloppingen weer regelmatig werden en een onaangename moordneiging verdween. Ik ging de apotheek binnen, kocht een doosje tampons en keerde terug naar de bar.

III

Ik arriveerde met een taxi bij het kerkhof, net op tijd om te zien hoe de doods-kist werd neergelaten in een bak van grijze steen die vervolgens werd gevuld met aarde. Mijn zussen vertrokken direct na de begrafenis, per auto, met hun echtgenoten en hun kinderen. Ze popelden om naar huis te gaan en te vergeten. We omhelsden elkaar en beloofden dat we elkaar gauw weer zouden zien, maar we wisten dat het er niet van zou komen. We zouden hooguit een paar telefoontjes uitwisselen om beetje bij beetje de toenemende mate van wederzijdse vervreemding te meten. We woonden al jarenlang alle drie in een andere stad, met elk een eigen leven en een gezamenlijk verleden dat ons niet aanstond. De zeldzame keren dat we elkaar zagen, zwegen we liever over alles wat we elkaar te zeggen hadden.

Alleen achtergebleven verwachtte ik dat oom Filippo me zou uitnodigen bij hem thuis, waar ik de voorafgaande dagen te gast was geweest. Maar dat deed hij niet. Ik had hem die ochtend laten weten dat ik naar het huis van mijn moeder zou gaan, de weinige dierbare spulletjes ophalen, het huurcontract, de elektriciteit, het gas, de telefoon opzeggen; en hij had waarschijnlijk gedacht dat het geen zin had om me uit te nodigen. Hij liep weg zonder me te groeten, gebogen, sloffend, versleten door de aderverkalking en door die plotselinge opeenhoping van oude wraakgevoelens die hem fantasierijke scheldwoorden lieten uitbraken.

Zo bleef ik alleen achter. De menigte familieleden had

zich teruggetrokken in de buitenwijken waar ze vandaan was gekomen. Mijn moeder was door ongemanierde doodgravers begraven in een ondergrondse ruimte die stonk naar was en vergane bloemen. Ik had pijn in mijn lendenen en buikkrampen. Ik nam een halfhartig besluit: ik slenterde langs de gloeiendhete wand van de Botanische Tuin tot aan het piazza Cavour, in een lucht die zwaar was van de uitlaatgassen van de auto's en van het gegons van dialectische klanken die ik onwillig ontcijferde.

Het was de taal van mijn moeder, die ik tevergeefs had gepoogd te vergeten, samen met vele andere dingen van haar. Wanneer we elkaar bij mij thuis zagen, of wanneer ik naar Napels kwam voor bliksembezoekjes van een halve dag, forceerde zij zichzelf om een moeizaam Italiaans te bezigen, en stapte ik met tegenzin, alleen maar om haar te helpen, over op het dialect. Geen vrolijk of nostalgisch dialect: een onnatuurlijk dialect, dat zonder ervaring werd gebruikt, hakkend uitgesproken als een vreemde taal die je slecht beheerst. In de klanken die ik ongemakkelijk uitbracht, lag de echo van heftige ruzies tussen Amalia en mijn vader, tussen mijn vader en haar familieleden, tussen haar en de familieleden van mijn vader. Ik kon er niet tegen. Algauw keerde ik terug naar mijn Italiaans en nestelde zij zich in haar dialect. Nu ze dood was en ik het voor altijd had kunnen uitwissen, tezamen met de herinneringen die het met zich meebracht, raakte ik van streek bij het horen ervan. Ik gebruikte die taal om een *pizza frita* gevuld met ricotta te kopen. Ik at met smaak na dagen van bijna vasten, terwijl ik ronddwaalde door vervallen tuinen met miezerige oleanders, en de vele groepjes bejaarden bestudeerde. Het irritante komen en gaan van mensen en auto's vlak bij de tuinen deed me besluiten naar het huis van mijn moeder te gaan.

Het appartement van Amalia bevond zich op de derde verdieping van een oud gebouw dat in de steigers stond. Het was zo'n gebouw in het centrum dat 's nachts half verlaten was en overdag bewoond werd door beambten die rijbewijzen verlengen, uittreksels uit het geboorteregister of het bevolkingsregister verschaffen, computers raadplegen voor reserveringen of tickets voor vliegtuigen, treinen en schepen, verzekeringspolissen afsluiten voor diefstal, brand, ziekte, dood, en ingewikkelde salarisaangiften opstellen. Er waren weinig gewone huurders, maar toen mijn vader ons meer dan twintig jaar geleden – toen Amalia tegen hem had gezegd dat ze van hem af wilde en wij dochters haar vastbesloten in die keus hadden gesteund – alle vier het huis uit had gejaagd, hadden we daar toevallig een appartementje te huur aangeboden gekregen. Ik had het nooit een prettig gebouw gevonden. Het maakte me onrustig, net als een gevangenis, een gerechtshof of een ziekenhuis. Mijn moeder was er echter blij mee: ze vond het indrukwekkend. In werkelijkheid was het lelijk en smerig, al vanaf de grote deur die steevast werd geforceerd, telkens als de beheerder het slot had laten repareren. De deurstijlen waren stoffig, zwart van de uitlaatgassen, en de grote koperen knoppen waren sinds het begin van de eeuw niet meer gepoetst. In de lange, donkere en vochtige gang die op een binnenplaats uitkwam, zaten overdag altijd mensen: studenten, voorbijgangers die op de bus wachtten die drie meter verderop stopte, verkopers van aanstekers, van papieren zakdoekjes, van geroosterde maïskolven of gepofte kastanjes, toeristen die het warm hadden of die voor de regen schuilden, wrokkige mannen in alle soorten en maten die onafgebroken verzonken waren in de vitrines die langs de beide wanden liepen. Die laatste groep verlichtte over het algemeen het wachten op weet ik wat door

te staren naar de artistieke foto's van een bejaarde fotograaf die zijn studio in het gebouw had: een officieel uitgedost bruidspaar, stralend glimlachende meisjes, jongens in uniform die er brutaal uitzagen. Jaren geleden had er ook een paar dagen een pasfoto van Amalia gehangen. Ik had de fotograaf gesommeerd die weg te halen, voordat mijn vader als hij er voorbijkwam in woede zou uitbarsten en de vitrine zou vernielen.

Ik stak met neergeslagen blik de binnenplaats over en beklom het kleine trapje dat naar de glazen deur van trapportaal B leidde. De portier was er niet en daar was ik blij om. Ik stapte vlug in de lift. Het was de enige plek in dat hele gebouw waar ik me prettig voelde. Over het algemeen was ik niet dol op die metalen sarcofagen die snel omhooggingen of omlaag stortten zodra je de knop aanraakte, waardoor je een wee gevoel in je maag kreeg. Maar deze had houten wanden, glazen deuren met grijze arabesken aan de randen, bewerkte koperen handgrepen, twee elegante bankjes tegenover elkaar, een spiegel, gedempte verlichting; en hij zette zich in beweging met een concert van gekraak, geleid door een rustgevende traagheid. Een muntautomaat uit de jaren vijftig, met een bolle buik en een gebogen bek die naar het plafond gericht was, klaar om muntjes op te slokken, liet op elke verdieping een metalen snik horen. Al tijden hoefde je alleen maar op een knop te drukken om de cabine in beweging te zetten, en dus was hij nutteloos aan de rechterwand blijven zitten. Maar ook al verstoorde de muntautomaat de bedaarde ouderdom van die ruimte, toch had ik er vanwege zijn ingetogen leegheid geen hekel aan.

Ik ging op een bankje zitten en deed wat ik als meisje telkens deed wanneer ik tot rust wilde komen: in plaats van op de knop met nummer drie te drukken, liet ik me tot de